

La ciutat no autoritzada. El barraquisme a l'Hospitalet de Llobregat

Daniel Sáez
Estudiant d'arqueologia

"La barraca ha estat la gran tara del suburbi, la degradació de l'immigrant, l'exponent i la mostra dels extrems a què es poden fer arribar la penúria i la misèria [...]; ha estat l'anhel desesperat d'una gent que de totes passades s'ha estimat més de quedar-se en una terra que no és la seva". Això fou el que Francesc Candel escriví al seu assaig sobre la immigració a Catalunya *Els Altres Catalans* (1964), com a inici d'un dels capítols, "Barraques-promiscuïtat", definint de la millor de les maneres què és una barraca, què simbolitza i què recull. I seran el barraquisme, la barraca i els barraquistes els que formaran una de les bases de la societat actual a l'Hospitalet de Llobregat en aquest passat més recent encara molt present.

El barraquisme és un dels vertebradors de la societat actual, un dels protagonistes menystinguts del segle xx, no només per la societat sinó també pel discurs històric, ja que en el cas de la ciutat de Barcelona els seus estudis tot just acaben de començar i a la nostra ciutat hi ha un buit en la literatura remarcable. El barraquisme és un fenomen urbà que té lloc a les ciutats industrials o en aquelles ciutats on existeix una oferta de treball prou significativa. Alhora, és un fenomen migratori provocat per factors com la manca de treball a les zones rurals i una alta demanda de mà d'obra a les grans ciutats industrials. Provocarà onades migratòries massives del camp a la ciutat provinents sobretot del sud d'Espanya (CANDEL, 1964) i l'important dèficit d'habitatge, incapaç de respondre a la població que arriba, comportarà que la gent hagi de cercar maneres per poder sobreviure. Aquest fenomen no només implicarà una única persona sinó tota una família, incapaços de cercar un lloc on viure. D'aquesta manera apareixeran als afores de la ciutat, a grans esplanades o senzillament a solars buits, nuclis de barraques. La barraca, pròpiament dita, és un tipus d'infrahabitatge construït amb els materials que es tenen a l'abast com fusta, cartró, ferralla, uralita, etc. Això comportarà condicions higièniques i de vida molt millorables i un menyspreu per part de la resta de la societat i de l'administració tangible encara en la memòria.

L'Hospitalet de Llobregat, emergent en la industrialització amb importants fàbriques i bòbiles a la ciutat, va ser una ciutat amb una alta presència de nuclis barraquistes. La localització d'aquests barris de barraques, els quals eren ignorats i tanmateix no autoritzats per l'Administració que molts cops els intentava "tapar", ha estat

possible de trobar gràcies a les guies municipals i els seus plànols de les dècades entre 1950 i 1970, a més de la premsa de l'època i fotografies antigues.

Gràcies als esments escassos als documents dels fons de l'Arxiu Històric de la ciutat i del Centre d'Estudis de l'Hospitalet, s'ha pogut reconstruir una imatge global i un llistat dels principals nuclis barraquistes, tot i que n'hi ha d'altres dels quals l'Administració no ha fet menció. Per a localitzar-los en el mapa actual de la ciutat es faran servir topònims actuals:

- El nucli barraquista anomenat Sanfeliu/Can Rigalt per la seva situació actual, correspon a aquestes mateixes àrees de la ciutat, al voltant del barri de Sanfeliu i la zona de Can Rigalt al barri de Pubilla Casas.
- A la banda de Marina de la via de tren a Martorell, al nord del barri de Sant Josep, entre el pont de Matacavalls i el pont de l'actual avinguda Isabel la Catòlica, s'hi enclavava el nucli que anomenem "Matacavalls", just on es troba el desnivell geològic.
- Un altre nucli important fou el que s'enclavà a cavall entre l'Hospitalet i Barcelona, a la confluència de la carretera de Collblanc amb la Travessera de les Corts i just al bell mig de la Riera Blanca. Precisament s'anomenava així, Riera Blanca.
- Els barris barraquistes de la Bomba i Can Pi se situaven a la banda de mar de l'Avinguda de la Granvia de l'Hospitalet: el primer d'ells al voltant dels carrers Literatura i Física, sota l'actual centre comercial Gran Via 2; el segon, Can Pi, situat vora la confluència dels carrers Can Pi (homònim al barri), Miguel Hernández, Primer de Maig i Ciències, al Polígon Pedrosa.
- Per últim, hi ha diferents nuclis de dimensions desconegudes dels quals cal una investigació més acurada com el barri de barraques del carrer Transversal a Santa Eulàlia o un dels barris descoberts amb posterioritat a la creació del mapa que acompanya el text, el barri de Can Bruixa situat encara més proper al mar per sota dels barris de Can Pi i la Bomba i en ple Polígon Pedrosa, del qual només se'n coneix l'esment.

Cadascun dels barris i formacions té la seva història divergent, però tots tenen en comú la creació en conseqüència d'un dèficit d'habitatge d'una immigració rural cercant un futur i una vida digna que els obligarà a crear les seves pròpies cases o a aprofitar allò de que disposen per viure. És un exemple d'aquest aprofitament de les característiques geològiques del terreny la formació dels nuclis barraquistes de Sanfeliu/Can Rigalt (també citat a la premsa del segle passat com "El Canyet" o "la Carretera Negra"), agrupats per proximitat i per la seva similitud a tipologia d'habitatges. En aquests barris, suposem que des d'un cop finalitzada la Guerra Civil Espanyola, la població va utilitzar com a habitatge els refugis antiaeris en forma de coves que protegien dels bombardejos. El 1950 apareix esmentada la xifra d'uns 590 habitants censats vivint en aquestes condicions (DESTINO, 1945). Serà deu anys després, a la dècada de 1960 que, impulsats pel creixement urbànic dels barris de Sanfeliu i Pubilla Casas, la gent deixarà el trogloditisme (la

Mapa de creació pròpia sobre el plànol de la ciutat que ofereix el web de l'Ajuntament de l'Hospitalet amb els nuclis barraquistes ressaltats. A la part inferior central, Can Pi; inferior dret, La Bomba; superior esquerre, Sanfeliu/Can Rigalt; al centre, Matacavalls; superior dreta, la Riera Blanca.

pràctica de viure en coves) i passarà a habitar en els blocs de pisos que encara avui dia conformen els barris.

La pràctica del trogloditisme també serà present en el barri anomenat de Matacavalls (pel pont que creua la via de tren a Martorell) o Ceravalls, per l'incipient nucli al barri de la Florida, perquè al desnivell que hi ha entre les unitats geològiques del Samontà i la Marina també es van habitar les coves que s'empraren com a refugi durant la Guerra Civil. Això serà frenat per l'Ajuntament que, el 1953, tapiarà l'entrada a les coves i provocarà que els habitants hagin de construir-se un altre habitatge en forma de barraca independent just al davant. D'aquesta manera i per afirmar la seva igualtat vers la resta d'habitants de la ciutat, els més de 900 "barraquistes" es van agrupar i es van organitzar formant un cens de treballadors, associacions i consells de la mateixa manera que es feia a la resta de barris de la ciutat (BUSQUETS,1953).

Barraques de la Riera Blanca amb el Nou Camp al fons. Font: CELH.

Un altre nucli barraquista condicionat per l'orografia del terreny serà el nucli de la Riera Blanca, situat molt a prop de la Travessera de les Corts i la carretera de Collblanc, entre aquesta frontera invisible entre els municipis de Barcelona i l'Hospitalet. Per la seva característica de riera, aquest carrer patia les conseqüències de les fortes pluges que es van cobrar més d'una mort entre els veïns. A més, per la seva proximitat al Camp Nou del F.C. Barcelona es va col·locar una tanca al voltant del barri per tal que la gent no veiés la realitat (CANDEL, 1964). L'agrupació de barraques va existir des de 1920 i fins l'any 1960, quan l'Ajuntament va construir just al costat cases per als veïns, per les quals havien de pagar i on van començar a viure el desembre d'aquell any. (RODRÍGUEZ PAREDES, 1960)

La història del barri de la Bomba és més estesa en el temps. Ja al 1926, en un mapa històric de la Zona Franca del Port de Barcelona, al sud de l'actual Avinguda de la Granvia apareixen esmentades unes "barraques" que estan a l'emplaçament que posteriorment serà l'espai emprat per al barri de barraques conegut com la Bomba, possiblement per la bomba d'aigua que es trobava al barri, molt coneguda i emprada pels veïns i per la gent que anava a la platja de Can Tunis. El barri de la Bomba fou un dels grans nuclis barraquistes amb personatges il·lustres com són la Pura Fer-

nández i el seu marit, en Felipe Cruz (lluitadors dels moviments veïnals que arribaren a la Bomba el 1948 des de Jaén), els impulsors de la "Cooperativa de Viviendas Obreras de la Barriada de la Bomba" creada l'any 1965. El barri comptava amb diversos elements que els veïns havien aconseguit amb la lluita veïnal i l'ajut d'una comissió de missioners del Sagrat Cor de Jesús, com escoles bressol i infantils, regals per als nens els dies de Reis, una capella, paviment per als carrers i enllumenat públic. Des del 1965 fins el 1980, els habitants del barri de la Bomba van començar a viure als barris de nova planta com són el Gornal o Bellvitge, on van iniciar una altra lluita veïnal per la millora i dignificació dels nous barris, testimoniada en els recents cinquanta anys del barri de Bellvitge.

Per altra banda, el barraquisme a Can Pi és quelcom confús, ja que les onades migratòries des del sud de l'Estat van arribar a l'Hospitalet i es van haver d'instal·lar en una barraca ja des de la dècada de 1920, amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929. Tot i així, posteriorment passarà a viure unes dècades en què els seus habitants són els escombriaires que, tot i viure en condicions millorables, no poden ser considerats barraquistes, perquè serà a la dècada de 1960 quan realment el barri de Can Pi ho serà, de nucli barraquista. Conseqüència d'aquest canvi serà la concessió de recollida d'escombraries a empreses privades, impeding aquesta activitat als escombriaires de Can Pi. Entre la dècada de 1960 i 1970, aquest barri emplaçat a l'actual Polígon Pedrosa serà nucli barraquista, veïns del qual aniran a viure als nous barris d'el Gornal i Bellvitge.

Per últim i com a curiositat que s'hauria d'estudiar més a fons és l'existència d'una pàgina de Facebook anomenada "*Antiguos vecinos de las barracas de la calle Transversal*". A partir dels comentaris dels usuaris de la xarxa social d'aquesta pàgina es pot esbrinar que el carrer Transversal és l'encara present al barri de Santa Eulàlia i que l'agrupació barraquista va tenir lloc en algun moment determinat del segle passat, possiblement contemporanis a la resta de barris de barraques esmentats fins ara. Més enllà de l'esment del carrer Transversal i dels carrers del voltant, no se'n donen més detalls, ni dates, ni situació exacta del nucli al carrer Transversal, ni cap documentació gràfica. Per poder fer una recerca aprofundida d'aquest nucli barraquista caldria una consulta de les fonts orals, ja que amb el terme "barraques" podrien estar menyspreant les cases on vivien, quelcom comú en el vocabulari popular.

Per tant, aquests i més nuclis dels quals no s'ha trobat informació són els presents en la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, una ciutat que des d'un principi l'Ajuntament i l'Administració no va permetre. N'és exemple la creació d'un departament "de Viviendas No Autorizadas" a l'Ajuntament de l'Hospitalet (RODRÍGUEZ PAREDES, 1959) que s'encarregava del control i la demolició de les barraques, perquè aquest tipus de comportament era quelcom que s'havia d'evitar i era un problema a solucionar, "una batalla a dur a terme" (RODRÍGUEZ PAREDES, 1960). Fins i tot els veïns de la ciutat ho veien com a quelcom a treure i a ocultar (CORREO CATALÁN, 1953).

El present estudi és només el tret de sortida que ha d'obrir camí per a futurs estudis aprofundits en la matèria del barraquisme a l'Hospitalet de Llobregat, un tema

molt interessant i que pot donar molt de si, ja que és encara present a la nostra memòria col·lectiva. Així doncs, una de les propostes de futur és el necessari aprofundiment, no només de caire general, sinó a nivell particular de cada nucli barraquista afavorint la multidisciplinarietat amb estudis antropològics, sociològics o arqueològics, perquè han d'haver quedat vestigis materials d'alguns d'aquests nuclis que bé es podrien excavar per extreure'n molta més informació, tot i ser d'època contemporània (SÁEZ,2015).

A més, una eina que s'ha de fer servir per a aquest estudi és la font oral, ja que encara hi ha veïnes i veïns dels antics nuclis de barraques estesos per tota l'àrea urbana. A partir dels testimonis orals es podrien suplir les mancances de la documentació escrita, molt escassa i controlada per l'Administració que només pretenia fer veure el barraquisme com a quelcom dolent i no com una forma de vida digna. Un altre aspecte que afavoriria seria el descobriment de molts altres nuclis barraquistes no documentats en aquest treball i que de ben segur que existeixen.

Per últim, de la mateixa manera que s'inicià el 2011 (DE ANDRÉS,2011) a la veïna ciutat de Barcelona, cal un reconeixement públic d'aquests nuclis i barris barraquistes mitjançant la col·locació de plaques als antics emplaçaments (el nomenament del carrer de Can Pi al polígon Pedrosa va ser el primer i únic acte) dels barris, on s'informi de l'existència d'aquesta realitat històrica que conforma la ciutat actual en què vivim i sobre la qual caminem cada dia. Mitjançant actes, conferències, tallers i xerrades sobre els antics barris de barraques es podria aproximar aquest període històric, urbanístic i demogràfic de la ciutat a la resta de la població i, quelcom més important, es podria integrar en el discurs històric de l'Hospitalet de Llobregat, amb el cap ben alt, l'existència d'un barraquisme del segle passat que s'ha de reconèixer, dignificar i autoritzar.

FONTS DOCUMENTALS

Fons de l'Arxiu Històric de L'Hospitalet de Llobregat.

Base de dades BABEL'H del Centre d'Estudis de L'Hospitalet.

Fons documental del Centre d'Estudis de L'Hospitalet.

BIBLIOGRAFIA

AV BELLVITGE. *El barrio de La Bomba (L'Hospitalet de Llobregat)* [en línia]. Disponible a: <<https://barriodelabomba.wordpress.com/>> [Consulta: 2015]

BAGÁN, J. *Imatges retrospectives d'una ciutat: L'Hospitalet de Llobregat* [en línia]. Disponible a: <<http://lhospitaletdellobregat.wordpress.com>> [Consulta: febrer 2015]

BUSQUETS, E. "Los barraquistas se organizan" a: *El Correo Catalán*. Barcelona, 4 gener 1953.

CANDEL, Francesc. *Els altres catalans*. Barcelona, Edicions 62, 1964.

CAMÓS, Joan; SANTACANA, Carles (dirs.). *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat per com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat, Ajuntament de l'Hospitalet, Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1997.

DE ANDRÉS, Laura. Barraques. *La lluita dels invisibles*. Badalona, Ara Llibres, 2011.

EL CORREO CATALÁN. "No se le puede llamar ciudad" a: *El Correo Catalán*, secció "Pido la palabra". Barcelona, gener 1953.

DEL PUERTO, Miguel. "¡Un piso, por favor!" a *Destino*, Núm. 433. Barcelona, 1945, p. 12-13.

RODRÍGUEZ PAREDES, Salvador. "En Hospitalet existen más de mil barracas que el Ayuntamiento intenta eliminar" a: *Solidaridad Nacional*. Barcelona, 12 desembre 1959.

RODRÍGUEZ PAREDES, Salvador. "Hospitalet, que ha trabajado firme en 1959, tiene mucho que hacer en 1960. El problema escolar y el de la vivienda y barraquismo, menesteres urgentes." a: *Solidaridad Nacional*. Barcelona, 2 gener 1960.

RODRÍGUEZ PAREDES, Salvador. "La próxima semana serán demolidas las barracas de la Riera Blanca están situadas entre Hospitalet y Barcelona, cercanas al Nou Camp" a: *Solidaridad Nacional*. Barcelona, 9 desembre 1960.

SÁEZ, Daniel. "Arqueologia "post-medieval"?" [en línia] a: *Sapiens*. Barcelona, Sapiens Publicacions, GrupCultura03, 2015. Disponible a: <<http://blogs.sapiens.cat/passatmesrecent/2015/07/24/arqueologia-post-medieval/>> [Consulta: 1 setembre 2015]